DAVLATNING IQTISODIY SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISH VA BIZNES MUHITINI YAXSHILASHNING INSTITUTSIONAL MEXANIZMLARI

TOSHKENT DAVLAT AGRAR UNIVERSITERTI, BUXGALTERIYA HISOBI, AUDIT VA TAHLIL KAFEDRASI ASSISTENTI XODJAYEVA SHAHIDA ALISHEROVNA.

ILMIY RAHBAR: MAMATOV M.

Annotatsiya. Ushbu tezisda davlat iqtisodiy siyosatini takomillashtirish va biznes muhitini yaxshilashning institutsional mexanizmlari yoritilgan. Tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, qonunchilik barqarorligini ta’minlash, davlat xizmatlarini soddalashtirish, raqobat muhitini rivojlantirish va investitsiyalarni jalb qilish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, O‘zbekistonda biznes muhitini yanada yaxshilash va iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish bo‘yicha takliflar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: iqtisodiy siyosat, biznes muhiti, institutsional mexanizmlar, tadbirkorlik, investitsiya, raqobat, davlat boshqaruvi, iqtisodiy islohotlar.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlatning iqtisodiy siyosati mamlakat taraqqiyoti, tadbirkorlik faolligi va aholi farovonligini ta’minlashda muhim o‘rin tutadi. Iqtisodiy siyosatning samaradorligi nafaqat qabul qilinayotgan qarorlar, balki ularni amalga oshiruvchi institutlar, qonunchilik tizimi va davlat boshqaruvining sifatiga ham bog‘liq. Shu sababli biznes muhitini yaxshilashda institutsional mexanizmlarni takomillashtirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Biznes muhiti tadbirkorlik subyektlarining faoliyat yuritishi uchun mavjud bo‘lgan huquqiy, iqtisodiy, moliyaviy va tashkiliy shart-sharoitlar majmuasidir. Qulay biznes muhiti xususiy investitsiyalarni ko‘paytirish, yangi korxonalar tashkil etish, ish o‘rinlarini yaratish va iqtisodiy o‘sishni jadallashtirishga yordam beradi. Aksincha, ortiqcha ma’muriy to‘siqlar, qonunchilikdagi noaniqliklar, moliyaviy

resurslardan foydalanishdagi qiyinchiliklar va raqobatning cheklanishi tadbirkorlik rivojiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Tadqiqotning maqsadi davlat iqtisodiy siyosatini takomillashtirish hamda biznes muhitini yaxshilashga xizmat qiluvchi institutsional mexanizmlarni o‘rganish va ularni rivojlantirish bo‘yicha amaliy takliflarni ishlab chiqishdan iborat.

IQTISODIY SIYOSAT VA INSTITUTSIONAL MEXANIZMLARNING AHAMIYATI

Davlat iqtisodiy siyosati iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash, ishlab chiqarishni rivojlantirish, bandlikni oshirish, inflyatsiyani nazorat qilish va aholining turmush darajasini yaxshilashga qaratilgan chora-tadbirlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu vazifalarni samarali bajarish uchun davlat organlari, moliyaviy institutlar, tadbirkorlik subyektlari va fuqarolik jamiyati o‘rtasida o‘zaro hamkorlik yo‘lga qo‘yilishi kerak.

Institutsional mexanizmlar iqtisodiy munosabatlarni tartibga soluvchi qonunlar, qoidalar, tashkilotlar va boshqaruv usullaridan tashkil topadi. Ular mulk huquqini himoya qilish, shartnomalarning bajarilishini ta’minlash, raqobatni qo‘llab-quvvatlash va iqtisodiy faoliyat uchun teng imkoniyatlar yaratishga xizmat qiladi. Institutsional tizim qanchalik barqaror va samarali bo‘lsa, tadbirkorlarning kelajakka bo‘lgan ishonchi ham shunchalik ortadi.

Biznes muhitini yaxshilashda davlatning vazifasi faqat tadbirkorlikni nazorat qilish bilan cheklanmasligi kerak. Davlat, avvalo, faoliyat yuritish uchun qulay sharoit yaratishi, qonunlarning bir xil qo‘llanilishini ta’minlashi va tadbirkorlarning qonuniy manfaatlarini himoya qilishi lozim. Bunda nazorat va qo‘llab-quvvatlash o‘rtasidagi muvozanatni saqlash muhim ahamiyatga ega.

BIZNES MUHITINI YAXSHILASHNING ASOSIY YO‘NALISHLARI

Biznes muhitini yaxshilashning birinchi muhim yo‘nalishi qonunchilik barqarorligini ta’minlashdir. Tadbirkorlar investitsiya kiritish, ishlab chiqarishni kengaytirish yoki yangi xizmat turini yo‘lga qo‘yishdan oldin amaldagi qoidalarni aniq bilishi zarur. Qonunchilikdagi tez-tez o‘zgarishlar va huquqiy noaniqliklar

biznes xarajatlarini oshirishi mumkin. Shu sababli yangi me’yoriy hujjatlarni ishlab chiqishda tadbirkorlik subyektlari manfaatlarini hisobga olish, ularning iqtisodiy oqibatlarini oldindan baholash va tushuntirish ishlarini tashkil etish lozim.

Ikkinchi yo‘nalish ma’muriy tartib-taomillarni soddalashtirishdan iborat. Korxonani ro‘yxatdan o‘tkazish, ruxsatnomalar olish, soliq hisobotlarini topshirish va boshqa davlat xizmatlaridan foydalanish jarayonlari imkon qadar sodda va tushunarli bo‘lishi kerak. Elektron davlat xizmatlarini rivojlantirish tadbirkorlarning vaqt va xarajatlarini kamaytirib, davlat idoralari bilan munosabatlarda shaffoflikni oshiradi.

Uchinchi yo‘nalish raqobat muhitini rivojlantirishdir. Sog‘lom raqobat korxonalarni mahsulot sifatini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va innovatsiyalarni joriy etishga undaydi. Bozorda ayrim subyektlarga asossiz imtiyozlar berilishi yoki yangi korxonalarning bozorga kirishi cheklanishi iqtisodiy samaradorlikni pasaytiradi. Shu sababli barcha tadbirkorlar uchun teng sharoit yaratish, monopolistik holatlarning oldini olish va kichik biznesning bozorga kirish imkoniyatlarini kengaytirish zarur.

To‘rtinchi yo‘nalish moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilashdir. Kichik va o‘rta biznes ko‘pincha kredit olish, garov ta’minotini shakllantirish yoki uzoq muddatli moliyalashtirish manbalarini topishda qiyinchiliklarga duch keladi. Moliyaviy xizmatlar ko‘lamini kengaytirish, kreditlash mexanizmlarini takomillashtirish va tadbirkorlarning moliyaviy savodxonligini oshirish ularning faoliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Beshinchi yo‘nalish tadbirkorlarning huquqiy himoyasini kuchaytirishdir. Mulk huquqining kafolatlanishi, shartnomaviy majburiyatlarning bajarilishi va nizolarni adolatli hal qilish tizimi biznes uchun ishonchli muhit yaratadi. Sud tizimining mustaqilligi va iqtisodiy nizolarni ko‘rib chiqish samaradorligi investorlarning qarorlariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

O‘ZBEKISTONDA INSTITUTSIONAL ISLOHOTLARNI TAKOMILLASHTIRISH

O‘zbekistonda tadbirkorlikni rivojlantirish va investitsion muhitni yaxshilash iqtisodiy islohotlarning muhim yo‘nalishlaridan hisoblanadi. Ushbu jarayonda davlat xizmatlarini raqamlashtirish, xususiy mulkni himoya qilish, soliq ma’murchiligini soddalashtirish va tadbirkorlik subyektlari uchun teng imkoniyatlar yaratish alohida ahamiyatga ega.

Birinchidan, davlat organlarining hisobdorligini kuchaytirish lozim. Tadbirkorlarning murojaatlarini ko‘rib chiqish muddatlari, qabul qilingan qarorlarning asoslari va ko‘rsatilgan xizmatlarning sifati muntazam baholanishi kerak. Davlat idoralari faoliyatining ochiqligi ortishi ortiqcha byurokratik to‘siqlarni aniqlash va bartaraf etishga yordam beradi.

Ikkinchidan, davlat xizmatlari o‘rtasidagi raqamli integratsiyani rivojlantirish zarur. Tadbirkor bir xil ma’lumotni turli idoralarga takroran taqdim etishga majbur bo‘lmasligi kerak. Idoralararo elektron axborot almashinuvi hujjatlarni qayta ishlashni tezlashtiradi, inson omiliga bog‘liq xatolarni kamaytiradi va ma’muriy xarajatlarni qisqartiradi.

Uchinchidan, kichik va o‘rta biznesning institutsional imkoniyatlarini kengaytirish muhim. Tadbirkorlarga biznesni rejalashtirish, buxgalteriya hisobi, marketing, raqamli texnologiyalar va eksport faoliyati bo‘yicha maslahat xizmatlarini ko‘rsatish ularning raqobatbardoshligini oshiradi. Hududlarda biznesni qo‘llab-quvvatlash markazlarini rivojlantirish ham yangi korxonalar tashkil etilishiga yordam beradi.

To‘rtinchidan, iqtisodiy qarorlarni qabul qilishda tadbirkorlik vakillarining ishtirokini kengaytirish lozim. Yangi tartib va talablar ishlab chiqilayotganda biznes vakillari bilan maslahatlashuvlar o‘tkazish amaliy muammolarni oldindan aniqlash imkonini beradi. Bu esa qabul qilinayotgan qarorlarning hayotiyligi va samaradorligini oshiradi.

Beshinchidan, hududlar o‘rtasidagi biznes imkoniyatlari farqini kamaytirish zarur. Tadbirkorlikning rivojlanishi faqat yirik shaharlarda jamlanib qolmasligi kerak. Hududlarda transport, elektr energiyasi, internet, ishlab chiqarish

infratuzilmasi va moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilash yangi investitsiyalarni jalb qilishga xizmat qiladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, biznes muhitining sifati davlat iqtisodiy siyosati va institutsional tizimning o‘zaro uyg‘unligiga bog‘liq. Qonunchilik barqarorligi, mulk huquqining himoyasi, davlat xizmatlarining soddaligi va sog‘lom raqobat tadbirkorlik rivojlanishi uchun muhim shart-sharoitlarni yaratadi. Ushbu omillardan birining yetarli darajada ishlamasligi boshqa islohotlarning natijadorligini ham pasaytirishi mumkin.

Biznes muhitini yaxshilashda faqat yangi qonunlar qabul qilishning o‘zi yetarli emas. Qabul qilingan normalarning amalda bir xil qo‘llanilishi, davlat organlarining mas’uliyati va natijalarni baholash tizimi ham muhimdir. Shu sababli institutsional islohotlar muntazam monitoring, ochiq ma’lumotlar va tadbirkorlar fikrini o‘rganish bilan birga olib borilishi lozim.

Shuningdek, iqtisodiy siyosatning samaradorligini baholashda tashkil etilgan yangi korxonalar soni bilan cheklanib qolmasdan, ularning faoliyat davomiyligi, yaratilgan ish o‘rinlari, mehnat unumdorligi, investitsiyalar hajmi va bozor raqobatining rivojlanishi kabi ko‘rsatkichlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv amalga oshirilayotgan islohotlarning haqiqiy iqtisodiy natijalarini aniqlash imkonini beradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, davlat iqtisodiy siyosatini takomillashtirish va biznes muhitini yaxshilash mamlakatning barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Buning uchun qonunchilik barqarorligini mustahkamlash, davlat xizmatlarini soddalashtirish, raqobatni rivojlantirish, moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish va tadbirkorlarning huquqiy himoyasini kuchaytirish zarur.

O‘zbekiston sharoitida institutsional islohotlarni izchil davom ettirish, davlat organlari faoliyatining ochiqligini oshirish, raqamli boshqaruv tizimlarini

rivojlantirish va biznes vakillarining qarorlar qabul qilish jarayonidagi ishtirokini kengaytirish muhim vazifalardir. Ushbu chora-tadbirlar tadbirkorlik faolligini oshirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish, investitsiyalarni jalb qilish va iqtisodiy o‘sishni jadallashtirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. Toshkent, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge University Press, 1990.
4. World Bank. World Development Report 2017: Governance and the Law. Washington, DC, 2017.
5. OECD. SME and Entrepreneurship Policy. OECD Publishing, Paris.